

Az eredetiség élménye

*„S nemde az emberekben és az állatokban már nyomban születésükkor megvan az a természet adta képesség, hogy érzékeljék mindazt a benyomást, mely a testen keresztül hatol a lélekbe? Ezek megfontolásának képessége azonban, lényegüket és hasznos voltukat tekintve, csak nagy nehezen, idővel, sok fáradság és nevelés útján válik sajátjukká – már akinek valóban sajátjává válik”
(Platón, 1984)*

*„Valójában az örökségturizmus legfontosabb kihívása éppen a múlt rekonstrukciója a jelenben, mégpedig az interpretáció által”
(Nuryanti, 1996)*

E tanulmány célja, hogy az örökségek szempontjából megvilágítsa a megértés, az élvezet és a megismerés gondolati háttérének viszonyát, az eredetiség (antropológiai) problémáit, az interpretáció és a prezentáció kérdéseit.

Az örökségekre épülő turizmus fő kihívása a múlt előállítás, bemutatással és közvetítéssel. Az örökség és a turizmus világa az örökségek helyszínén, különböző időbeli és térbeli dimenziók, tárgyak, emberek és gondolatok közötti kommunikáció és interakció során kapcsolódik egymásba. A különféle motivációkkal érkező, nem szakértő, esetleg tapasztalatlan látogató nem a történelmi valóság rideg tényeire vágyik, hanem értelmes, jelentésteli és szórakoztató élményre. Azonban nem feltétlenül képes létrehozni magának az értelmet és az ideális élményt, ezért szüksége van a látnivalók megfelelő (re)prezentálására, közvetítésére, bemutatására és értelmezésére. A környezet-változás és a klímaterápia elismert gyógymódok. A turizmus emellett élményterápia is. Az élmény pszichológiai értelemben jelentős hatású, hangsúlyos érzelmi átélés, emléke ismételt átélésre ösztönöz, varázsa azonban csak arra hat, aki befogadására kész. A pszichológiailag megalapozott, logikusan, hatásosan felépített és művészi szinten megvalósított interpretáció vezetheti el a látogatót saját élménytapasztalatához, amely optimális esetben áramlat-jellegű, önfeledt létélménnyé, önmegértési, világmegértési eseménnyé válhat. Ez az élmény áll a turizmus egész rendszerének a középpontjában, az örökségturizmusban pedig különös jelentőségre tesz szert.

Az örökségek esztétikai élvezete

A reflexív modernitás és az élménytársadalom jelenlegi körülményei között a megértés és az interpretáció – avagy tolmácsolás/közvetítés/bemutatás/prezentáció/reprezentáció – újfajta jelentőséget kapott. Ontológiai értelemben már az örökségképzésben aktív, kreatív szerepe van, a gyakorlatban pedig az örökséggel kapcsolatos összes szociokulturális szerveződést, fenntartási és fejlesztési feladatot áthatja. A történelem és a művészet mai működési és használati módjai messzemenően párhuzamosak a szélesebb értelemben vett kulturális örökség társadalmi létezésével és használati módjaival. Az emberiség kulturális öröksége, mint vonzerő, látványosság, a bemutatás, interpretáció során esztétikai entitássá, sajátos kultusszá válik, más rituálékhoz, ünnepekhez és szertartások-

hoz hasonlóan működik. Az esztétikai látásmód és „a turista látásmód”, az esztétikai tapasztalat és az utazás élményformái rokon struktúrákat mutatnak. (Urry, 1990; Maquet, 2003; Amirou, 2000) Az örökség szubjektív-motivációs viszonyai, vagyis a kulturális örökségturizmus esztétikai összefüggései, a turista és a művészetet átélő befogadó magatartásának rokon sajátosságai figyelemreméltóak. Érdekes ezért a megértés klasszikus és későmodern elméleteit kissé behatóbban szemügyre venni.

Szem előtt tartva azt, hogy az örökség mindig kultúrához kötött és relatív, valamint, hogy a közönség is szerteágazó várakozásokkal, kulturális kódkészlettel érkezik, örökséglátogatóként az ember sajátos hermeneutikai megértő cselekvést végez. A posztmodern lételméleti esztétika mesterének, Hans-Georg Gadamernek gondolatmenetében a megértés alapvetően előzetes struktúrára épül. A kultúra, a történelem dolgaival kapcsolatban különösen lehetetlen volna előzően elsajátított attitűdök, ítéletek nélkül értelmet alkotni. A belsővé vált tudáskészlet és ízlés a tekintélynek belénk ivódott formája, más szóval a hagyomány. A tradíció megélése, ismétlődő jelenné tétele interpretáció segítségével teszi lehetővé a jövőbeli vágyak, lehetőségek megteremtését is. A megértés így talál a hagyományra, amelyet feléleszt, és teremt is, hiszen a hagyomány maga is csupán a művek és a megértési események által létezhet. A hagyomány tartalmi elemekből áll, valami egésznek a megsejtése, ami újabb kérdéseket nyit fel, lehetőségeket állít a kérdező elé. (Gadamer, 1960, 212.) A hagyománynak ez a pozitív megítélése kikerüli az újabb kultúraelméletek (Foucault) fenntartásait a hagyomány elfojtó, a megértés mélységét korlátozó tendenciáival kapcsolatban csakúgy, mint a pszichoanalízis (Lacan) által hangsúlyozott, személyes, múltbeli vágyak és elfojtások problémáját. (Bókay, 1997, 320.) A hatástörténet egy éppen ott lévő hagyomány és a szubjektum közötti szituációban lép működésbe, amely meghatározza a szubjektivitást, és mutatja a megértés történeti létét.

A megértő dialógus előfeltétele a szemlélő látóköre, horizontja. Előzetes kulturális tapasztalataiból a szemlélő egy történeti kérdéshorizontot alakít ki, amely a jelenétől különbözik. Megértés akkor következik be, ha a történeti és a jelenbeli horizontok összeolvadnak. Idegen kultúrákkal való találkozás során az interpretációnak számolnia kell azaz, hogy az örökség csak az azt magában foglaló kulturális tradícióval együtt érthető, ezért azt éppen úgy tiszteletben kell tartania, mint az adott hallgatóság saját kultúráját. A klasszikus művészetszociológia szerint a horizontok kiegyenlítése a megfejtéshez szükséges kódok birtokában lehetséges, azaz az alkotás horizontjának a jelenbe emelésével, ugyanakkor a jelen horizontjának elmélyítésével. (Bourdieu, 1978) Ehhez közvetítő műveletekre van szükség.

Gadamer nyomán éppen az alkalmazást, azaz a felhasználásnak, a befogadásnak az eseményét érthetjük meg, mindjárt kétféle megközelítésben. Az egyik a nyelviség, a másik az érvényesség, vagyis az autentikusság kérdése. Az interpretáció, az értelmezés fogalmi közegeben a nyelv szavai az emberhez képest külsőlegesekek, szituációhoz kötöttek. Mivel maguk is tradícióba ágyazottak, úgy léteznek, hogy magukkal hozzák eredeti viszonyrendszerüket, nem jelölnek, hanem értelmet világítanak meg, létrehoznak. Nem visszatükröznek valamit, hanem megismételnek, újra előállítanak egy világot. A nyelv teszi lehetővé a világ létrehozását és megértését. A hermeneutika számára az interpretáció azt jelenti, hogy a megértéssel meghatározott világot szavakkal artikuláljuk. A beszéd, az értelmező beszélgetés által válik valóban létezővé az örökség.

„Nem igénylünk olyan naiv újrafelismerést, mely saját világunkat tárná ismét a szemünk elé valami maradandóvá rögzített érvényességben, hanem történelmünk nagy hagyományához is másságának teljes tudatában közeledünk, s épp ez által vagyunk képesek elsajátítani. Sőt ugyanez elmondható egészen más világok és kultúrák hagyományairól és műalkotásairól is, melyek nem gyakoroltak hatást az európai történelemre”. Ez összekapcsolódik „azzal a visszavonhatatlan igénnyel, hogy mindaz, amit látunk, és ami ott van, oly közvetlenül szól hozzánk, mintha azonosak volnánk vele.” (Gadamer, 1994, 22.)

Vezető szerepet játszik ebben a játék célnélküli értelmessége, a szimbólum, mint önmagunk újrafelismerésének lehetősége és az ünnep, mint olyan kommunikáció vissza-szerzése, amelyben mindenki részesedik.

Az európai hermeneutikus hagyományban a megértés, esztétikai élmény/izlés-élmény/ műélmény a néző, a téma és az esztétikai értékekkel rendelkező tárgy találkozá-sának eredménye. Az ízlésítélet, a tetszés vagy nem tetszés már mentális esemény. Mű-vészeti alkotások, alkalmazott művészeti tárgyak, épületek és építészeti külső és belső terek értékelő befogadása során a háttérben az esztétikai minőségképzetekkel való szün-telen egybevetés mellett a megelőző ismeretek, elvárások, a műfaj-, vagy stíluseszmeny mértékei is szerepet játszanak. Egy maximális élményre számot tartó tárlatlátogatás vagy egy épület körbejárása maximális szellemi aktivitást igényel. Empirikus pszicho-lógiai kutatások a legmagasabb örömmértékű, áramlat-jellegű, boldogító élmények felté-teleként és velejárájaként a mély koncentrációt; a lehetőségek és a készségek közötti magas rendű összhangot; a folyamatos kontrollt; a megelégedettség érzését igazolták. Az áramlattevékenységek önmagukban hordozzák az ilyen állapotok kialakulásának le-hetőségét. Könnyen elérhető kikapcsolódás a tudat újrendezésének képessége nélkül nem vált ki örömélményt, a tökéletes él-mény elérése energiaigényes feladat. (Csík-szentmihályi, 1997, 134.)

Antropológiai szempontból a „műtár-gyak” szemlélése jellegzetes mentális jelen-ség, alanyi, érzéki-intellektuális tapasztalat. Az ember belefelejtkezik a látványba, élve-zi az élményt, nem végez elemző-értelmező tevékenységet, a mindennapi én háttérbe szorul, az intenzív vizuális látvány az egész tudatot betölti, a szubjektum-objektum megkülönböztetése pedig kevésbé éles. A primer esztétikai érzékelésben, miközben a tárgyra összpontosítunk, nem merülnek fel történeti, stilisztikai, értékelő szempontok, a tárgyat egészként fogjuk fel, gyakorlati életünket felfüggesztjük, nyugalom és elkü-lönülés érzése hat át, amelyet nem zavarnak

meg a képzelet asszociatív játéka. Ez a kontemplatív magatartás különbözik a gondolkodástól és az érzelmektől, inkább az intuíciohoz hasonlít. Az esztétikai élményre irá-nyuló készség rendkívül közel áll ahhoz, ami a keleti tradíciókban a meditációt kíséri. A tárgy megjelenése számít, nem pedig a megléte. Elvész az idő, a tér, a testi való érzéke-lése, bár a tárggyal való azonosulás nem szünteti meg az én különállásának tudatosságát. Az esztétikai figyelem akármire irányulhat, de nem tartható fenn tovább, mint amit a tárgy igazol. Az esztétikai tárgy a szemlélőben érdeknélküli, összpontosított víziót kelt és tart fenn. (Maquet, 2003, 39–46.)

Az élmény maximuma mellett a személyiség aktuális pszichés állapota, a közvetítő közeg és az interpretáció-bemutatás mikéntjei az esztétikai befogadás számtalan részle-gesebb, felszínebb vagy szubjektívebb válfaját hozhatják létre.

Az értelmezés, az interpretáció kérdése központi szerepet játszik a befogadás-esztétiká-ban is. Gadamer tanítványa, Hans Robert Jauss az értelem létrehozását, életben tartását, tit-kát a befogadás eseményébe költözteti. A megértést egyfajta kulturális dialógusként írja le. A műalkotások, a szövegek a kérdező ember számára kérdéssé válnak az alkalmazás érte-lében, vagyis, hogy mit jelent az az ő számára? Amennyiben a műtárgy megfelelő és a be-fogadó alkalmas rá, felépülhet egy eredeti és érdeklél telített kérdés, amire a mű válaszként

Látható, elérhető, lefotózható és hazavihető kulturális másságra van szükség, egyfajta előkészít-tett, megszervezett valóságra.

Mindezek alapján vitatható, hogy mit is keresnek a turisták? Az autentikusságot vagy a hely és az alkalom egyszerűségét, rit-kaságát, különlegességét, illetve ennek elérhetőségét, élménnyé alakíthatóságát?

fogható fel, tehát a befogadói kérdés ruházta fel értelemmel a művet/szöveget/látványt. Az esztétikai tapasztalat a hatás során hozza létre magát a művet.

„Az esztétikai magatartásban a szubjektum mindig eleve többet élvez, mint csak önmagát, amint el-sajátít valamilyen tapasztalatot a világ értelméről, amit számára egyrészt saját teremtő tevékenysége, másrészt a másik tapasztalatának átvétele tárhat fel, valamely harmadik helyeslése pedig megerősíthet. Az esztétikai élvezet, mely ily módon az érdek nélküli szemlélődés és a próbára tévő részvétel közötti le-beegésben jön létre, önmagunknak a más tapasztalatában megvalósuló érzékelésének egy módja.” (Jauss, 1999, 172.)

Az esztétikai tradíció három élvezeti területen alakította ki az esztétikai ízlés élményét: a poézis, az aisztézisz és a katarzis terepén. Mindháromnak meghatározó szerepe van az örökségek élvező megértésében is. A poézis, a „poétikus tudás”, produktív esztétikai alaptapasztalat, amely egyrészt a kreatív ember eszményével, másrészt az esztétikai tárgyak felismerésével kapcsolatosan játszik szerepet az esztétikai alanyok örökséglátogatóként való működésében. A történeti ember által teremtett, hatástermészetű tárgyak – élménytárgyak. Aisztézisznek nevezi Jauss (Arisztotelészt, Baumgartent, Fiedlert és Sartre-t követve) a megismerő látás és a látó újrafelismerés esztétikai élvezetét. Ez a receptív esztétikai alaptapasztalat az érzéki megismerés jogosságát tételezi a fogalmi ismeretek elsőbbségével szemben. A katarzis pedig a mű, vagyis egy képzeletbeli létmodell, életmód, cselekvési forma által a mindennapoktól eltávolodó befogadóban ébredt érzelmek élvezete. Olyan kommunikatív esztétikai alaptapasztalat, amely emberi voltunkhoz tartozik, elvezethet a hallgató és néző meggyőződésének megváltozásához, illetve indulataitól való megszabadulásához. Ehhez elegendő lehet egyébként a szemlélő magatartás is, amely „az észlelést megújítja, az észlelt tárgyat a másik világról szóló információként fogja fel, vagy az esztétikai ítéletben egy cselekvési szabályt sajátít el”. (Jauss, 1999, 176.) A néző végeredményben saját élettörténetével konfrontálódik. Az élménytárgyak (újra)alkotása, érzékelő meglátása/befogadása közben érzett öröm, és egy csúcserő (ön)évezete az, amely a motivált örökségturistákat újabb és újabb találkozásra készíti. A ritkaságszámba menő, kontemplációt feltételező katartikus azonosulás helyett jobbára az asszociatív, elragadtatott, és a csodáló azonosulás esélye nagyobb a „jelentős” örökségekkel való találkozás során.

A másik érintkező terület, a történetiség posztmodern felfogása is közelebb visz az interpretáció mai domináns funkcióinak felismeréséhez. Néhány szerző felveti, hogy maga a történeti tudás csupán ideologikus séma, amelyet a nyugati világ globálisan általánosít. A történetész víziója a teremtő erő, hiszen a lényeg nem az adatokban, hanem poétikus természetű perspektíváikban rejlik. Így maga is olyan interpretátor, aki a történeti értelmet saját élményeinek összerendeződéseiből építi fel.

A történetiség és a művészet mai feltételei között nem valami végérvényes, objektív értéktárként, követendő erkölcsi példaként élnek az örökségek, hanem egyre bővülő emberismereti és önismereti forrásként, élményartikulációként. A befogadói megértés és alkalmazás dominál, a kronologikus történeti folyamatot pedig felváltja a sokszálú, heterogén, egymással kölcsönösen játékba lépő közvetítés és megjelenítés. Nem a történelem, hanem az egyes, jelenlévő emlék az elsődleges, amelyet megérteni és átélni lehet, ezért mind az alkotás, mind a befogadás kifejezetten eseménytermészetű. A tények soraként felfogott történet helyébe a történet lép, az eseményben mindig valami önmagán túlmenő, teremtődő jelleg hoz létre összefüggéseket azáltal, hogy történetet alkot. (Ricoeurre hivatkozva Bókay, 1997, 453.) A megírás és az elolvasás eseménye sem leképezés, hanem egy megfoghatatlan élmény, érzés szóhoz juttatása. Nem megismerésszerűség, hanem cselekvésszerűség, lelki élményvalóság kialakítása. Minden interpretáció egy saját élményartikulációt dolgoz ki. A posztmodern esztétikában a befogadás valamilyen szinten újra-átélés, az állandó és a változó kreatív összekapcsolásán alapuló személyes világalgatózás. Az örökséginterpretáció tanulási funkcióinak is ebben az értelemben van esélyük érvényesülni.

Döntő fontosságú az interpretációs terv minősége és alkalmazhatósága, valamint a bemutatást végző személy pszichológiai felkészültsége a kulturális ütközések és paradoxonok elkerülésére.

Bíráói elmarasztalják az örökség-narratívákat szolgáltató turizmust abban, hogy a prezentációk a történelem felszínét érintik, amelyből önkényesen kiragadott esztétikai elemeket, mítosz-szerű elbeszéléseket konstruálnak. Az árnyalatok és finomságok elvesztésével az összetett és bonyolult történetek elvesztik az értelmezés és a jelentés lehetőségét. (*Boniface és Fowler, 1993, 149–164.*)

Az utóbbi évtizedek élménytársadalmá olyan társadalmi közegeket hozott létre, amelyekben a tájékozódás kerete az egyszerűség és a bonyolultság, a rend és a spontaneitás, és helyet kapnak a létproblémák élményközpontú meghatározásai, mint az önmegvalósítás és a szórakozás. Izléscsoportok léteznek a társadalomban, egymásra vonatkoztatás nélkül. A népesség élményre orientáltsága, élménykereslete egyre növekszik, amit a nemzetközivé táult élménypiac habzsolva elégit ki, és gerjeszt. Különös fejlemény, hogy az élményeket kiváltó kulturális és művészi, életfilozófiai tartalmak keresése az interpretáció iránti érdeklődés mögé szorult. (*Schulze, 1992; 1998, 194–204.*) A hedonista műélvezetbe elválaszthatatlanul beletartozik az odautazás, az ott tartózkodás, szállás, étkezés, a társaság élménye is. A minta az elitektől indulhatott, ahogyan Heller Ágnes egyik művészetkritikájának indítása mutatja.

„Az idén nagy öröömre megint Bayreuthban sikerült töltenem egy hetet. Délután négytől este tízig jó epikureusok módjára odaadó élvezettel hallgattunk egy-egy Wagner zenedrámát, majd tíz után, mint minden évben, ugyanazokkal az újonnan szerzett barátokkal és ismerősökkel együtt felsétáltunk a szokásos vendéglőbe, hogy az élvezetet egy másfajta élvezettel, a borozgatással egybekötött beszélgetéssel toldjuk meg”. (*Heller, 2001, 30.*)

A magaskulturális szórakoztató értéket emeli ki a megítélés általános kritériumait közvetítő művészetkritika, kulturális sajtó is: izgalmas, unalmas, eredeti vagy epigon, tökéletes vagy hitvány. Eközben az élménykínálat (utazás, ruhadivat, kiállítás, látnivaló) folyamatos áramlása olyan fogyasztót termelt ki, akinek fontosabb a megszerzés a birtoklásnál, s elmélyülés helyett folyton a következő ajánlatra gondol. Az élvezethajhász cselekvés célja így soha be nem teljesül, az élmény nem nőhet a megszerzésére fordított eszközök egyenes arányában.

Az eredetiség és hitelesség vitái

Miközben teoretikus történészek a történetiség definiálásakor tág teret engednek az interpretáló és befogadó szubjektum aktivitásának, a turizmus egyre inkább a bio-politikai világ változásainak metaforájává válik, amelyben a (poszt)modernitás, a kapitalizmus és a globalizáció szolgáltatója a mindennapi élet számára a hitelesség és az eredet komplex jelentéseit. (*Smith, 2003, 21.*) A hagyomány, eredetiség, hitelesség és autentikusság fogalmai legélesebben a turizmus diskurzusaiban merülnek föl. Ennek oka a modern turizmus struktúrájában rejlik, ahol is a helyváltoztatás a munkaidő alól felszabadított idő keretében történik, kikapcsolódás és újdonságkeresés céljából. Megszabott időkeretben maximális élmény szerzése a turista célja, emiatt bizonyos szervezetszervezésre és intézményesítésre van szükség, amely gazdasági, politikai és ideológiai következményekkel is jár. A globális élménypiac forgalma a centrum és a periféria között zajlik, ahol a lokalitás jelent vonzerőt. Ez a csere milliókat érint utazóként és fogadóként is, saját lakóhelyükön. A hangsúly a múlt, a más, az egzotikum megjelenéseivel való találkozáson van, hiszen a korlátozott időkeretek között mélyebb megismerés nemigen lehetséges. Látható, elérhető, lefotózható és hazavihető kulturális másságra van szükség, egyfajta előkészített, megszerzett valóságra. Mindezek alapján vitatható, hogy mit is keresnek a turisták? Az au-

tentikusságot vagy a hely és az alkalom egyszeriségét, ritkaságát, különlegességét, illetve ennek elérhetőségét, élménnyé alakíthatóságát? (*Wilhelm*, 2003, 169–170.)

Az örökség megalkotói és fogyaszthatóvá tevői, az örökséget birtokló – vagy abból kiszoruló – közösségek, valamint az azzal találkozni óhajító turisták számára az eredetiség-probléma más-más vetületei okoznak gondot. Jamal – Hill (2002, 103.) abban látja a lényegét, hogy az autentikusság soha nem egy egységes, statikus konstrukció, sem a dolgok vagy jelenségek lényegi tulajdonsága, hanem holisztikusabban szemlélve egy olyan koncepció, amelynek objektív, konstruált és/vagy tapasztalati dimenziói dialektikus egy-egyben állnak egymással, az emberrel és a turizmus világával.

Az autentikus lét hiteles termékké formálása a turisztikai másság piacának egyik legfontosabb pillére. Az autentikusság – annak ellenére, hogy a fogalomnak általánosan elfogadott definíciója nem ismeretes –, az örökségturizmus központi kérdése. Sok fajtája létezik, legtöbb egy különleges tárgyhoz, építményhez vagy helyszínhez kapcsolódik. (*Ashworth és Tunbridge*, 2000) Bemutatása gyakran a terület múltjának, épített és kulturális képének újratertemzésével jár.

Az örökség elsősorban a történelem és az épített környezet ábrázolásakor ütközik a hitelesség problémájába. A hiteles történelmi helyek, „az örökség gyöngyszemei” azok az általában kicsi, dramatikus történelmi forrásokkal rendelkező városok, amelyek extenzívek és sértetlenek, a múlt nyomait épen, érintetlenül őrzik, kis mértékben, vagy egyáltalán nem változtak. Dromard (1999, 32.), több mint ezer európai kastély, majorság, palota, kastélyszálló, múzeum és üdülőhely ismeretében, hitelességen a műemlékek belső kulturális értékeinek, eredeti funkcióinak és használatuk módjának, ugyanakkor a mi világunk számára képviselt értékeinek egyidejű tiszteletben tartását érti. Ez azt jelenti, hogy a helyreállítással és a bemutatás módjával megteremtett atmoszféra a döntő, ami nem egy korábbi hangulat tökéletes visszaállítása – hiszen nem tudhatni, milyen is volt valaha ez az atmoszféra –, hanem a mai használatnak megfelelő elrendezés, amely ép élményt tesz lehetővé. Mindez professzionális szakértők díszletezési, stilizálási, világítási megoldásait igényli, ugyanakkor a látogatók tájékoztatását a valódi és a másolat konkrét hitelességéről.

Mivel az autentikusság lényegében megfoghatatlan, az egyes helyek, események áruba bocsátása nem szüntetheti meg jelentőségüket. A helyreállított épületek, rekonstruált események és programok nem egyszerűen a hitelességük miatt vonzóak, hanem komplex utalásrendszerük, esztétikai entitásként való létezésük és élményszerű befogadhatóságuk miatt. A legeredetibb örökség is érdektelen lehet a turista számára, megformálatlansága, közvetítetlensége miatt. Viszont az örökségturizmusra jellemző elvárások számtalan variációja, valamint a bemutatott termékek „előállításának” indítékai és sajátos körülményei megkülönböztetett vonzerökké válhatnak.

Elkerülhetetlen lehet a múlt bizonyos módon való megjelenítése, ábrázolása. Egyes nézetek pontos történelmi bizonyítást tartanak szükségesnek mindannak a megértéséhez és tolmácsolásához, ami a helyiek politikai életéből, egy, a területhez kapcsolódó történelmi eseményből vagy egy ház történetéből bontakozik ki. Más kérdés az írott történelmi források tudományos pontossága. (*Butcher-Youngans*, 1993, 189.)

A hitelesség vonatkozik azokra az élményekre is, amelyeket a turisták hazavisznek magukkal. A turizmusirodalom tele van arra vonatkozó példákkal, hogy hogyan teszik próbára az örökség-események elterjedését, vagy melyik termékeket építik fel a valóssal és hitelessel teljessen ellentétesen. (*Timothy és Boyd*, 2003, 238.) Az élmény aktuális fogyasztása a hitelesség megerősítése is lehet.

Az eredetiség tipológiája az objektív eredetiségtől (történelmi helyek és műemlékek) a konstruált eredetiségig (események, művészeti tárgyak) és a mesterségesen létrehozott kulturális attrakciókig terjed, és nem mentes etikai felhangoktól. Figyelemre méltó E. M. Bruner négy részből álló tipológiája, amelyet Timothy – Boyd (2003, 238.) idéz. Az első a hiteles újratermelés, az eredetiség látszatának keltése, amellyel a legtöbb közvetítőnek

és menedzsernek az a célja, hogy az örökségi hely és annak szerepe hihető és meggyőző legyen. Bruner úgy gondolja, hogy a (múzeumi) szakemberek elsődleges feladata az, hogy hihetővé tegyék a helyszínt a látogató közönség számára. A hitelesség második jelentése, ha a helyszín nemcsak hasonlít az eredeti körülményekhez, hanem teljes és hibátlan másolata annak, történelmileg is precíz, amennyire csak a pontosság tudományos kutatás által garantálható. Az autentikus harmadik jelentése originális, másolt helyett. A szónak ebben az értelmében az újratерentés vagy a változtatás bármely formája hiteltelenné tenné a helyszíneket. A hitelesség e fokát sok történelmi helyen nehéz elérni, hiszen annak ellenére, hogy néhány épület vagy műalkotás eredeti, a legtöbb esetben másokat is beillesztek, hogy teljessé tegyék a „kiállítás” képét. Az autentikusság radikális formája ezért a legtöbb esetben nem elérhető. A negyedik jelentés a tekintélyre vagy a törvényes elismerésre hivatkozik, igaz, gyakran felmerül a kérdés, ki illetékes hitelesítésre. Ennek értelmében egy helyszín akkor lehet hiteles, ha egy nemzet vagy közösség előtt kellően méltányolt, különleges történelmi jelentősége van, és ezt megfelelően reprezentálja.

A new salemi szabadtéri múzeum létezését például Illinois Állam törvényesítette (az Államok igazi New Salemeként). Ebben az esetben csak egy, az államok által elfogadott New Salem létezik, tehát ez a hiteles hely.

Az autentikusság az eseményturizmust és az etnoturizmust is lényegében érinti. Élénk elvárás a helyi életmód színvonal vagy muzeális megjelenítése. Wilhelm (2003) a Japánban élő ajnu népcsoport esetében mutatja ki, hogy a turisták számára színpadra vitt hagyományos előadásai, szertartásai, elkészített tárgyai és épületeik egyértelműen közösségi identitásuk kifejeződései, együtt hozzák létre ezeket azért, hogy hagyományai mások számára is hozzáférhetővé váljanak. A kérdés, hogy mennyiben (re)prezentálják vagy hozzák létre ezeket a hagyományokat, az autentikusság-fogalom képlekenysége és az identitás-fogalom helyzetfüggősége miatt nem releváns. A fikció idővel hagyományá válhat, amint azt a régebbi (debreceni virágkarnevál) és újabb keletű (gyulai kolbászfesztivál) magyar hagyományteremtő mozgalmak is példázzák. Ennek fordítottja is igaz: az elfelejtett, használatból kiszorult tárgyak a turisták csodálata miatt újra felértékelődhetnek a helyi közösség szemében (Magyarlukafa).

A turisták hitelesség-érzékelése

A francia nyelvterület eredetiség-kutatásai a volt gyarmatok nemzetépítési gyakorlatának, térségi identitásépítésének valóság-alapjára érzékenyek. A turizmusban értékesíthető „mintha-világélmény”-formákra, és a közöttük lévő szocioökonómiai és szociokulturális konfliktusokra fókuszálnak.

A szemlélődő turistát az időbeli, térbeli messzeség, a megszokott ismeretformáktól való távolság és a kulturálisan kitüntetett környezet teszi képessé a koncentrált részvételre, értelemtulajdonításra, esetleg értékelő magatartásra, önmegértésre és átélésre. A fizikai helyváltoztatás a feltétele annak, hogy mentálisan áthelyeződjön a szépség, az eredetiség, az autentikusság birodalmába és eljusson a látottak rejtett értelméhez. Mivel az eredeti tartalom évszázadokon keresztül elhomályosult ugyan, ám a fennmaradó forma érintetlenül maradt, a régmúlt idő és a következő életkorának átélése különös élményt válthat ki a modern emberből.

Angolszász kutatók autentikusság körüli vitája két fő gondolatmenetet követ. Az első: a turisták keresik a hitelességet, a második: a valóság, amelyet, és ahogyan bemutatnak nekik, az a múlt eltorzítása. A vita tehát a turisták azon vágya körül forog egyrészt, hogy autentikus helyeket és élményeket keresnek, másrészt, hogy ezeket a helyeket az örökségipar elismeri-e, és hogy maguk a turisták végül felismerik-e, egyáltalán érdekli-e őket, hogy amit tapasztalnak, az felépített, színpadias.

A szemlélődő turistát az időbeli, térbeli messzeség, a megszokott ismeretformáktól való távolság és a kulturálisan kitüntetett környezet teszi képessé a koncentrált részvételre, értelemtulajdonításra, esetleg értékelő magatartásra, önmegértésre, és átélésre. A fizikai helyváltoztatás a feltétele annak, hogy mentálisan áthelyeződjön a szépség, az eredetiség, az autentikusság birodalmába, és eljusson a látottak rejtett értelméhez. Mivel az eredeti tartalom évszázadokon keresztül elhomályosulást ugyan, ám a fennmaradó forma érintetlenül maradt, a régmúlt idő és a kövek életkorának átélése különös élményt válthat ki a modern emberből. Alois Riegl ezt diffúz benyomásként írja le az életről, a jövőről és a halálról, az egyediség feloldódásáról az általánosban, az ember saját elkerülhetetlen visszatéréséről az örökkévalóságba. (*Amirou*, 2000, 71.) Ez a benyomás önmagában nem igényel tudományos, történeti vagy művészeti előképzettséget, mégis felkelti az érzékenységet és fogékonyságot, miközben a látogatók tömegének egyetértésében osztozik. A régiség-érték relatív, mivel a kollektív emlékezet különböző korú emlékeket (élő kultúrákat és az egzotizmust is) képes közel hozni vagy eltávolítani. Az örökség-minőség egyrészt összeköti a mitikus múltat a jelennel, amikor egy embercsoport egyidejű, közös eseményévé változik, másrészt saját belső esztétikai érvényességét meghaladva, egyenművé tesz minden múltbeli alkotást, azok eredeti céljától függetlenül. Az egyedüli érték-kritérium, hogy ellenálltak az idő múlásának. A régiség-érték tehát absztrahálja az eseményt, vagy a konkrét tényt és helyszínt, és csak a szubjektív, érzelmi hatást hívja elő. Ezt a Walter Benjamin-féle aurát erős képzeletbeliség hatja át, az autentikusság, az eredet iránti nosztalgia. Ez a fajta esztétikai viszony pozitív és populáris, *sensus communis* konstruálva kizárja a kételkedést az objektumok értéke felől.

A régiség-érték hermeneutikai, allegorikus és etikai hatásában nyilvánul meg a „turista-szemek” számára.

Hermeneutikus: elsősorban a transzcendenciához való kötődés, a mély értelem kivételes átcsillanása kelt művészi hatást. Gazdasági tanulmányok igazolják, hogy az egyházi épületek, a nagy búcsújáró helyek máig a leglátogatottabb turisztikai célpontok. (*Monferrand*, 1994, 39–45.) A múzeum is, mint a kulturális turizmus kitüntetett helye, ebből a szempontból közelebb áll a templomhoz, mint az iskolához. Lélekfinomítást kínáló, személyes és intim megértés-élmények helyszíne.

Allegorikus: a régiség-értéknek a kulturális örökséggel kapcsolatos második, allegorikus megnyilvánulása egy másfajta érzékenységben, a kollektív képzeletre alapozott elragadtatásban fejeződik ki. A korszerűség és a modernitás az átlagos turista számára legáltalánosabban a nemzeti és politikai eseményekhez kötődő műemlékek esetében fogadható el, a másra vonatkozó allegorikus, archetipikus megjelenítés és a lehetséges aktualizálás miatt. A hivatalos művészet és a köztéri szobor-állítás az emlékhelyeket mindig is hatalmi helyeknek tekintette. A turista világképében a paloták hatalmi allegóriái ellenpontozzák a falu, a vidéki élet, a folklór világát, az igazi, az eredeti élet színtereit. (*Husz*, 2004)

Etikai: a turisták által keresett esztétikai hatások egy harmadik típusa a polgári erkölcs és a lelkiismeret megerősítésére vonatkozik. Az emberi pusztulás, a szenvedés és a félelem emlékművei a kollektív gyászmunka folyamatát tartják életben. Ezek a helyek (csatamezők, tömegsírok, náci lágerok) mint turisztikai vonzerők még rendezvényekkel, művészeti alkotásokkal is erősítik rituális szerepüket.

Örökséglátogatók kikérdezésére alapozva McIntosh és Prentice (1999) három pszicho-

lógiai folyamatra vezetik vissza az emberek képességét saját hiteles élményük megalkotására. Az első esetben megerősített képzettársítás tartalmazza a múlt és a jelen közti különbségekről való elképzeléseket. Azt ragadják meg, hogy milyenek voltak a dolgok a múltban, s ehhez képest felértékelik jelenlegi életüket. Kognitív érzékelési folyamat során új információkat sajátítanak el, valamit, amit azelőtt nem ismertek. Ebben a kategóriában az új, szerzett érzékeltek nem azonosak a személyes élményekkel. A harmadik folyamat a retroaktív asszociáció, amikor az emberek tapasztalataikat egy olyan múlthoz viszonyítják, amire képesek személyesen emlékezni. Az aktuális élmény kiváltja az emlékek újraátélését. Ebben az élményben a tárgyak és értelmezéseik nagymértékben meg személyesítetté válnak, és visszahoznak akár gyerekkori élményeket is.

A múlt idealizálásában fontos elem a szelektív emlékezet. Az emberek hajlamosak csak a jó időkre vagy pl. a történelemből a kellemes dolgokra emlékezni, figyelmen kívül hagyva, és ezzel kirekesztve emlékezetükből a negatív időket és helyzeteket. Ennek értelmében az örökség torzulttá válik, társadalmi és személyes szinten egyaránt. A szelektív memória parancsolja, hogy a házak áttelepítését, egy járvány szörnyű jeleneteit, a higiénia hiányát, az éhínséggel együtt járó nyomort és kint a gyarmati ültetvények finomkodó életéhez kapcsolt szimbólumokként ábrázolják, igazi valójuk helyett, és a harmadik világ népei örökségének részeként mutassák be, a turisták élvezetére. (Dann, 1998, 40.)

A személyes hitelesség egyéni élményből születik. Beállítottságuktól függően a turistáknak az örökség helyszínén, pusztán az emberekkel való kapcsolataik révén is lehet szubjektív hitelességélményük. (Cohen, 1988.) Így tehát lehet, hogy az egyik turista autentikus élményt él át, míg mások – ugyanazon a helyen – nem. Erre céloz Herbert (1995, 45.):

„Amikor a látogatók olyan élményt keresnek látogatásuk során, ami számukra jelentőségteljes, vajon az élmény megközelíti-e a tényeket, vagy a kettőt (valóságot és élményt) el lehet-e egymástól különíteni? A válasz erre a kérdésre: valószínűleg nem. Ha az élmény a látogató számára hiteles, az már elég.”

Adott örökség bemutatásának módja a turisták különböző típusaihoz alkalmazkodik. A drága társasutazások tömegturistái az eredeti primitívet szeretnék meglátni, eltűnése előtti utolsó pillanatában. Szeretnének eredeti élményekben részesülni, de nem lemondva a nyugaton megszokott luxusellátásról. A reklámirodalom halmozza a „valódi”, „hiteles”, „eredeti” és az ezekhez hasonló kifejezéseket. A modern és az archaikus közötti feszültséget azzal igyekeznek feloldani, hogy a két világ fogalmait együtt használják: „Barbuda nem teljesen a világ vége, csak eddig nem fedezték fel”, vagy „el dugott hely, de könnyen megközelíthető”. (Böszörményi Nagy, 2002, 96.) A hirdetések és a prospektusok – amelyekből a tömegturista tájékozódik – a másság megjelenítői és az archaikus kulturális örökség interpretációi is. Az érintetlen környezetben létező benszülött kultúrákról nem etnográfiai és történeti tényeket közöl, hanem megerősít és kívánatossá tesz könnyen eladható romantikus-nosztalgikus sztereotípiákat a „vadakról”.

Az új turizmust képviselő alternatív turisták a tömegturizmussal szemben definiálják magukat, mivel ellenzik annak kizsákmányoló, autentikus kultúrákat kiárusító hatását. Az általuk forgatott túrelőkönyvek és útikönyvek az igazán eredetivel való találkozást csekély anyagi befektetés árán is elérhetőnek állítják be. Böszörményi Nagy szerint „az észak-thaiföldi túraszervezők szórólapjaikon egyedi élményeket, nem hivatásos, de a törzsekről bensőséges tudással rendelkező idegenvezetőket kínálnak a fiataloknak”. (2002, 98.) Számukra az autenticitást az izgalmas – mégis biztonságos jelzőpár hivatott exponálni.

Érvek szólnak azonban amellett, hogy a turisták – akár tudják, akár nem – ténylegesen nem keresik a hiteles élményeket. Álesemények, műtermékek és kitalált élmények kötődnek a turizmushoz, mert ez az, amire a turisták vágnak, amikor a valóság hamis érzetét dédelgetik. A mai élményhajhász turisták Urry (1990, 1995) meglátása szerint képesek észrevenni a turizmus színlelt természetét, sőt gyakran aktívan keresik a látszólagos élményeket, saját szórakozásukra. Általában tisztában vannak vele, hogy a helybeliek a turistáipar kivá-

nalmainak megfelelően interpretálják tradícióikat, élményeiket a másságról alkotott előzetes elképzeléseik szerint értelmezik, és az eklektikát értékelik a legtöbbre.

A fejlett turizmusipar tudja, hogy álmokkal kereskedik. A fáradt és a stressztől menekülő turista inkább az örömteli dolgokat fogadja el, mint a szigorúan eredetit, s valami romantikus, képzeletbeli életben szeretne megmártózni. A globalizált, anyagias világ csapdái elől menekülők örömmel kapnak azon a lehetőségen, hogy egy kis időt töltsenek egy távoli faluban, ahol nincs sem villanyáram, sem folyóvíz. Brown (1996) olyan történelmi helyekre hivatkozik, melyek „eredeti hamisítvány”- élményt nyújtanak, azaz alapvetően hamisak, de képesek igazi nosztalgia-érzéseket kelteni. Butler véleménye pedig korábbi fejtegetéseinket támasztja alá az örökségturizmusra is érvényes esztétikai típusú befogadás-modellről:

A legtöbb, turisták által választott és bizonyosan a tömegpiac által kijelölt célállomás sosem akart és nem is akar a való világból vett példa lenni. Egy nyaralás úti célja a legtöbb turista számára nem az igazi világ, hanem általában egy ábrándos, képzeletbeli világ... A jelen turistáinak többsége valami kellemszerű ámulatba esésre vár, még akkor is, ha a látvány mesterséges, mű és megrendezett. Leghőbb vágyuk, hogy hazavigyék magukkal felfrissült, boldog önmagukat, jó érzéseiket és emlékeiket. (*Timothy és Boyd*, 2003, 240.)

Megrendezett hitelesség és módosított örökség

Az örökség képes arra, hogy különböző módokon váljon értelmezhetővé egy adott kultúra valamely időszakában vagy különböző kultúrák között az idők folyamán. Egyidejűleg különböző, egymásnak esetleg ellentmondó felhasználási lehetőségeket rejt magában. Az idő – hely – örökség, valamint az örökös – örökség – látogató/turista hármas viszonyrendszerek megvalósulásai és az intézményesült közvetítésmódok konkrét működése dönti el, hogy az adott esemény hogyan prezentálható és reprezentálható.

Habár sok ember vágyik hiteles élményre, az animációnak mégis sokkal fontosabbnak kell lennie, mint a hitelességnek – véleldek Wall (1989), s az örökség kereskedelmi újratermelésének olyan jónak kell lennie, amennyire csak egy hiteles termék kielégítheti a turisták igényeit. (*Robb*, 1998)

A helyi közösségek által a turisták számára előadott „műsorok” megítélése nem egyértelmű. A népművészeti jellegű, kultikus események, előadások megítélése könnyebb. Smith (2003) bírálja azokat, akik úgy vélik, hogy a legtöbb turista korlátozott érzékelő-képességgel és esztétikai érzékkel bír; így tehát a benszülött kultúrát néha olyan leegyszerűsített formában kell a számukra bemutatni, amely már veszélyezteti a művészi formát. Eszerint a turista nem elég „kifinomult” ahhoz, hogy érzékelje és felfogja a benszülött közösségek komplexebb művészeti formáit (pl. a Bali szigeti kultúra és művészet, vagy a Jáva szigeti spirituális bábozás). Sok turista valóban egyszerűen csak valamiféle ízelítőt akar a helyi kultúrából, csak rá akar érezni annak ízére, és nem vágyik hosszadalmas tánc-, ének- vagy zenei előadásra, amely jelentős koncentrációt és állóképességet kívánna. Például a dél-indiai Kathalaki történet-játások hagyományosan egész éjszaka zajlanának a templomban, hindu közönség számára. A legtöbb turista azonban tökéletesen megelégszik egy másfél órás előadással egy színházban vagy kulturális központban. Ugyanez igaz néhány maori előadás esetében is. A maori kulturális bemutatókat is a szállodák vendégkörének igényeihez igazítják, szemben a marae hagyományosabb előadásaival. Ez nem feltétlenül teszi leegyszerűsítetté vagy nem-autentikussá az élményt, és nem veszélyezteti a művészek integritását sem. A kulturális élmény egyszerűen csak tömörített, sűrített lesz. A turisták ritkán értik meg a helyi nyelvet; ezért biztosítják a dalok és darabok fordítását, vagy valamiféle tolmácsolást. Ez minden bizonnyal inkább oktatási és tájékoztatási célt szolgál, semmint túlzottan leegyszerűsít. Irreális azt várni, hogy a turisták zöme a rendelkezésére álló rövid idő alatt a maga mélységében megértse a benszülött kultúrát és művészetet, főként annak fényében, hogy egy sereg más látnivaló és esemény is vár még rá.

Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a turisták feltétlenül felszínesek és könnyen becsap-
hatóak lennének. Fontos, hogy milyen maga a turista, milyen környezetbe, kik közé kerül,
milyen élményeket vár és milyen termékeket ajánlanak neki.

A helyi fesztiválok vonzereje különösen nagy, főként olyan országokban, mint például
India, amely híres az élethez, a valláshoz, a lelki élethez kapcsolódó színes ünnepe-
sekről. A látogató számára ezek az események általában autentikus kulturális élményt ad-
nak, mivel nem a turisták ízlésének megfelelően rendezik meg, és nem is módosítják azo-
kat, ha sok más kulturális előadás vagy bemutató esetében mindez nem is mondható el.
A bennszülött kulturális, művészeti és kézműves turizmus iránti növekvő érdeklődés se-
gítheti a kultúra folyamatosságának fenntartását, a hagyományok feleledését, ugyanak-
kor veszélyeztetheti is az adott művészi forma autentikusságát. (Smith, 2003, 128–129.)

A másik gyakorlat az „élő történelem” újrabemutatása (re-prezentációja), amely egy tel-
jes szituáció autentikus másolatát adja a nézőknek. Ez figyelhető meg például
Zengővárkonyban, ahol a nemzetközi Míves Tojás Múzeumnak helyt adó tájház udvarán,
turistacsoport érkezésekor – hagyományos megvendéglés mellett – a falu hagyományör-
ző csoportja, régi népviseletben, néptáncbemutatót tart. A létező és életben tartott táncdia-
lektusok, korszakok és alkalmak a megtervezett koreográfiában nyilvánvalóan jelentésüket
vesztik. Ehhez kapcsolódik Kirs-chenblatt és Gimblett (1998) leírása a történelmi újrate-
remtés három különböző idődimenziójáról:

Létezik egy megállított óra, melynek célja a tör-
ténelmi momentum újrateremése, ahol a szereplők
'képtelenek' bármely, a saját idejüket követő időpil-
lanatot elismerni. A másodiknál, bár az örökségi
helyszínek technikailag megállítják a történelem
óráját, újrateremve és állandóan újrajátszva az idő
egy pillanatát, az örökség-óra mégis ketyeg, ahogy
az idő előrehalad, és a helyszín idősödik. A harma-
dik óra a turista-óra, a turisták valóságosan megélt
ideje, amikor a helyszínen járnak. A szereplők,
akiknek meg kell próbálniuk 'elfelejteni' a jövőt,
miközben egy szokatlan múltat próbálnak újrate-
remteni, gyakran küszködnek a karakter megtartá-
sával, amikor a turisták valós idő-élményeivel konf-
rontálódnak. Mindez érdekes kihívást jelent minden résztvevő számára, a látogató számára is, aki kissé
idegesnek érezheti magát a szereplővel való találkozás látszólagos valóságisa miatt.

*Az eredetiség kelendősége a tu-
risztikai másság-piacon vissza-
hat az értékkeremtési folyama-
tokra. Helyettesítő, másolt,
„mintha-termékek” előállítására
késztet, ugyanakkor a társadal-
mi valóságról kialakult helyi tu-
dást tompítani kezdik az idege-
nek, az utazók tudatában élő
társadalomkép elemei.*

A nyugati turistáknak a primitívről táplált elképzelései hatására új hagyományok is te-
remődhetnek. A turizmus a kultúra és az örökség világában a látogatók fantáziájának
megvalósításává igyekszik válni, ez viszont, kritikusai szerint, nemcsak a múlt eltorzítá-
sához vezet, hanem a jelen kultúrájának is árt.

A lokális kultúra turisztikai adaptációja a maghrebi térségben a tradíciók másodlagos-rejtett tovább-
élésével és a konzumkínálat szezonon kívüli szüneteltetésével jár, ami a helyi lakosság ellenállását mu-
tatja a turizmus nyitott struktúráival szemben. Alapvető (iszlám) társadalomszervezési elvek és értékek,
ősi szokásjogok megváltoztatására, hagyománytalan közösségi-vallási integrációkra volt szükség, hogy
a turizmus divátjellegét kiszolgáló infrastruktúra megtelepedjen, a térben megjelenő identitás s a turisz-
tikai látványosságként kitalált eredetiség formát öltön. Az eredetiség kelendősége a turisztikai másság-
piacon visszahat az értékkeremtési folyamatokra. Helyettesítő, másolt, „mintha-termékek” előállítására
késztet, ugyanakkor a társadalmi valóságról kialakult helyi tudást tompítani kezdik az idegenek, az uta-
zók tudatában élő társadalomkép elemei. Kettős értékrend nyilvánul meg a nemzeti szimbólumhasználat
harsány nyugati módjaitól a szuvenírekig. A vállalkozó elit europaizáló törekvései pusztításhoz és hami-
sításhoz vezethetnek, mégsem a turizmus eredetiségforgalmazó programja határozza meg a helyi kultu-
rális rendszert, hanem a még megmaradó hagyomány, a túlélés és az érvényesülés törekvéseinek kényes
egyensúlya. (Braudel, 1996; Bourdieu, 1978; Roque, 1996; Barthes, 1999; Roussillon, 1998 alapján:
Gergely, 2003)

A turistaipar szervezői statikus, időtlen állapotban létező népekről szolgáltatnak bizonyosságot. Az örökség reklámozása olyan álomvilágot közvetít, mely a valós – és gyakran kellemetlen – történelmet sokkal kényelmesebb, nosztalgikusabb formákkal helyettesíti. A média idealizált és átromantizált képekkel állítja be a közhelyeket, s a turista gyakran visszahőköl, amikor a valóság nem olyan idilli, mint a média-képek. (Hewison, 1987, 10.) Az történik a hagyománnyal – az antropológusok szerint –, mint például a 19. századi afrikai gyarmatosítás idején: a gyarmatosítók olyan múltakat hoztak létre, amik számukra eredetinek tűntek, és figyelmen kívül hagyták a törzsi társadalmak létező történelemszemléletét (Böszörményi Nagy, 2002, 96.), amelyet most nehéz helyreállítani.

A megrendezett vagy színpadias hitelesség bizonyos értelemben visszaélés a valóság és a koholmány közti különbség megítélésének képességét nélkülöző turisták autentikus örökségélmények iránti vágyával, egyszerűen a turisták fogyasztását kiszolgáló fogadó közösségek „átalakítási” hajlandóságaival. Történetek szólnak arról, hogy a helyi közösségek tudatosan hoznak létre mesterséges hagyományokat és turistáknak szánt eseményeket, hogy valódi hagyományaikat megőrizhessék. Kialakul egy előtér, vagyis azok a helyek, ahol a turisták kapcsolatba kerülnek a helyi környezettel, az emberekkel és egy háttér, melyhez korlátozzák a hozzáférést. A háttér ebben az összefüggésben hiteleset, igazit jelent, míg az előtér az építettet, megrendeztetet, hiteltelent jelöli, amit a turisták láthatnak és tapasztalhatnak. Ennek megfelelően működhetnek autentikus emberek autentikus környezetben, a háttér területen; autentikus emberek hiteltelen környezetben (backstage emberek frontstage helyzetben); hiteltelen emberek hiteltelen környezetben; hiteltelen emberek hiteles környezetben.

A színpadias-művészies hitelesség szorosan kapcsolódik a kultúra áruba bocsátásának gondolatához. A törzsi népek kultúrájáról megjelenő reprezentációk mellett, hogy elősegítik a sztereotípiák terjedését, azt sugalmazzák, hogy ők a nyugati turisták számára megvásárolható áruként léteznek. A manipulációk feltételezik a turisták ítéloképességének hiányát a helyek és élmények valódiságát illetően, amelyek pedig kulturális és szellemi jelentésüket a turisták fogyasztásának függvényében nyerik, miközben folyamatosan változik formájuk és funkciójuk. Emellett a hiteltelen élmények, tárgyak és események szolgáltatása az örökségi értékekben sokszor jelentős kárt okoz. Ahol szakadék van a történelmi valóság és a turisták elvárásai között, a fantázia szüleményeit csomagolják be és adják el. A turisták elvárásainak kiszolgálása fel is örölheti a kisebbségi kultúrákat, azok leegyszerűsítésével, 30 perces szórakoztató csomagba szorításával, olcsó szuvenírként való árusításával. (Ryan és Crofts, 1997, 900.) Ezáltal a kulturális örökség megváltozik, és néha amiatt, hogy turista attrakcióként kezelik, el is pusztul, mert semmitmondóvá válik azok számára, akik valaha hittek benne.

Az áruvá tett kultúra leggyakrabban idézett példáinak egyike az Alarde – több száz éves ünnepség Fuenterrabiában, Spanyolországban –, mely valaha a helyi történelem fontos emlékünnepe volt. A turisták igényeinek kielégítése érdekében a városi önkormányzat elrendelte, hogy az Alarde-ünnepséget egy nap kétszer is adják elő, hogy több látogató figyelmét odavonzzák. Két év elteltével az ünnepség elvesztette a helyi közösséghez fűződő varázsát, és megszűnt a falubeliek ünnepévé lenni, turista-látványossággá vált, és a közösség vezetői számára egyre nehezebb feladatot jelentett a lakosok lelkesedésének felkeltése, részvételre ösztönzése. Életbevágó és izgalmas rituálé volt, melyben valaha kötelességüknek érezték, hogy részt vegyenek. Soha többé nem vettek benne részt a helyi lakosok. A rituálé fizetett résztvevők előadásává vált.

A jelentés elveszett. A vezetők döntése megsértette a rituálé eredeti jelentését, végérvényesen lerombolva hitelességét és az emberekre gyakorolt hatását. A helyi önkormányzatnak csak néhány percébe telt a döntéshozatal, és ezzel a cselekedettel azt érte el, hogy egy 350 éves rituálé kihalt. (Greenwood, 1989-t idézi Timothy és Boyd, 2003, 244.)

Az élményturistának összeállított csomagutak széles választékát kínálják a legfőbb látnivalók és desztinációk meglátogatását kísérő programoknak, mint vásárlás, evés, ivás és esti programok, amelyek részben kiegészítik, részben ellenpontozzák a fő élményt.

(Smith, 2003, 21.) Van, hogy maguk válnak attrakciókká, mint a „Legendás lakomák” félnapos programja, amelyet a Wéber Produkciós Kft. hozott létre, elsősorban külföldi csoportok részére – kapcsolódva a Magyar Turizmus Zrt. által meghirdetett gasztronómia és bor évéhez – a magyar történelem három jellegzetes időszakát felelevenítve:

Az Ópusztaszeri Történelmi Emlékparkban a honfoglalás, a tihanyi Apátsági Pincében a reneszánsz, a Gödöllői Királyi Kastélyban pedig a Monarchia korát idézik meg. A történeszek, gasztronómusok és más szakemberek bevonásával megkomponált esetek során a vendégek időutazást tesznek a megidézett korba. Először megtekintik a helyszínt, a történelmi emlékeket, majd a vendéglátók – táncosok, zenészek, pincérek –korhű jelmezbe öltözve fogadják a csoportokat. Az adott est díszvendégének (Árpád vezér, Mátyás király, Erzsébet királyné) megérkezése és fogadása után, az ugyancsak korhű elemekkel feldíszített teremben, 4-5-fogásos, a korra jellemző ételekből készült vacsorát szolgálnak fel finom borok kíséretében. A lakoma közben az est krónikása ismerteti az adott kort, annak kultúráját, az udvar és a mindennapok életét, majd táncosok elevenítik fel divatos táncait. (*Gasztronómiai időutazás*, 2006)

Cohen (1979) az autentikus turista-élmények körében a szituációk következő tipológiai-át javasolja. Az első típusba tartoznak a valóban autentikus élmények, melyek esetében a szituáció „objektíven valós” és a turisták által is valósnak elfogadott. Ezek a találkozások inkább kívül esnek a „kitaposott turistaösvényeken”. A második típus a megrendezett eredetiség. Ez esetben a szituáció a turisták számára felépített és kitalált, de a turisták képtelenek megkülönböztetni ezt a valóságtól. Itt a szolgáltatást nyújtó egy hamisat mutat be valóságosként. A mátrix harmadik része az autentikusság tagadása, melyben a látvány/jelenet valódiként jelenik meg, a turisták mégis megkérdőjelezzik hitelességét. Az élmények negyedik típusa a kitalált hitelesség. Ebben az esetben az esemény vagy a helyszín felettébb hiteltelen, amit a turizmus létesítményei úgy mutatnak be, ahogyan azt a turisták látni akarják. Ez az álláspont nem vitatja, hogy a turistáknak lehetőségük lehet hiteles élmények érzékelésére a turistaeseményeken az emberekkel való találkozásuk során, hiszen azok az örökséglátogatók, akik azt érzik, hogy látogatásuk által tanultak és valódi bepillantást nyertek, nyilvánvalóan a hitelesség valamilyen formáját élték át.

A kulturális örökség interpretációja

Egy helyszín, dolog vagy szokás örökségi jelentőségét annak fontos történelmi, tudományos, kulturális, társadalmi, régészeti, építészeti, természeti vagy esztétikai jelentései és értékei adják, amely megmutatkozhat a megmunkálásban, a fekvésében, a használatában, az asszociációkban. Az értékelés és jelentéstulajdonítás különböző időkből különböző egyének és csoportok identitás- és emlékezetmunkája. A jelentések lehetnek kifejezetten kiváltottak, felidézettek vagy kinyilvánítottak. Az örökségértékek védelme és fenntartása sokban múlik azon, hogy miképpen prezentálják. Minden olyan mód, amely különböző narratívákat kiválasztva bemutatja és kiemeli a dolog használatának, előállításának vagy kezelésének örökségi jelentőségét, interpretáció. (*Heritage Interpretation Policy*, 2005) Segíti a látogatókat a látványtapasztalat jobb megértésében azzal, hogy az attrakció elemeit reális és/vagy virtuális módokon történelmi, társadalmi, politikai, gazdasági, földrajzi és kulturális kontextusba helyezi. Ontológiai felfogásban az örökségek és a helyszínek jelentőségének szerves része, amely maga jelentéseket választ ki, vagy konstruál, s határtalan fantáziával használ fel interpretáló médiát, eseményeket, foglalkozásokat, jelöléseket és közléseket. Az interpretáció az örökség-tulajdonosok identitásának része, akik megtapasztalhatják megosztani kultúrájukat és történelmüket. Erősíti a kapcsolatot az örökség és a közösség között. Amellett, hogy a megőrzés és a menedzsment része, biztosítja a történelmi kutatások eredményeihez való hozzáférést. Gondolatcserek és viták elősegítője lehet.

Az interpretáció a gyakorlatban azt a folyamatot jelenti, amelynek során annak a helynek a jelentőségét kommunikálják, illetve magyarázzák, amelyet a látogatók éppen meg-

tekintenek. Ez segíti a turistákat és más látogatókat abban, hogy a legjobban hasznosíthassák a nekik felkínált kulturális javakat (*Patin*, 2005, 98.), hogy megtapasztaljanak egy forrást vagy egy eseményt olyan módon, ahogyan másképpen nem tapasztalhatnák meg. Az angolszász eredetű koncepció lényege, hogy élő és komplex módon kommunikáljanak egy helyről, egy gyűjteményről, számot vetve annak különös sajátosságaival, sokrétű értékeivel, érdekeivel, valamint a látogatók különböző csoportjainak megértési szintjeivel. Az interpretáció lényegében egy jól meghatározható téma, amelyet tartalmas, szervezett és szórakoztató formában mutatnak be. Különbözik ez a gyakorlat a kulturális kínálat bizonyos hagyományos használati módjától, amely főként a tudományos megközelítésre támaszkodott, és nem vette figyelembe a közönség várakozásait, amikor útvonalakat és látogatási segédleteket alakított ki. A fejlett interpretációs gyakorlat felhasználja a területfejlesztés (támogatás és hozzáférés), a marketing (felhasználói csoportok, látogatói elvárások és vágyak) és az oktatásméletek (tanulási módszerek, tematikák) eredményeit. Végeredményben az örökség egész értékesítési stratégiája az interpretáción nyugszik.

Az interpretáció (bemutatás, tolmácsolás) definíciójának leggyakoribb elemei:

- ismereteket ad át, elmélyíti a téma iránti érzékenységet, segíti az örökség tudatos értékelését;

- felismerteti az attrakció fontosságát;

- irányítja és informálja a látogatókat;

- szórakoztat;

- élvezetes és tartalmas élményt kínál, inspirál, részvételre ösztönzi az embereket;

- elősegíti a környezeti tudatosságot;

- megérteti és elfogadtatja az örökség szervezetének (menedzsmentjének) elveit, céljait és működését.

Az interpretáció megtervezése

- épít az egyén elemzési és összehasonlítási képességére;

- egy téma bemutatására sokféle eszközt alkalmazhat, melyek együtt alakítják ki a látogató élményét;

- különböző igényeket elégíthet ki;

- kreativitást tételez fel;

- csak visszacsatolással lehet hatékony. (*Puczko és Rátz*, 2000, 122–126.)

A jól megtervezett és kivitelezett interpretáció viselkedésváltozásra készíteti és elégedettebbé teszi a látogatót, sikeresebbé a vállalkozást.

Az egyik ősforrás, F. Tilden (1977) alapelve, hogy az interpretáció olyan oktatási tevékenység, amely a jelentést és a kapcsolatokat inkább a tárgyak használatán keresztül, a közvetlen tapasztalat, instruktív média által világítja meg, mintsem egyszerűen a tényeket és az alakokat magyarázza. Az interakció leghatékonyabb formája a személyes interpretáció, de a gyenge minőségű élő interpretáció rosszabb bármi másnál.

Az interpretáció fenti, elterjedt filozófiájának leggyakoribb kritikája, hogy az adott örökségi helyszínen az interpretáció interferál, összeütközésbe kerül a látogatók egyéni tapasztalataival. Így, amikor egy individuumban megismeri valaki másnak az értelmezését, soha többé nem lesz képes arra, hogy saját, közvetlen tapasztalata, élménye legyen arról a helyről. (*Moscardo*, 2000, 12.) Fennáll annak a veszélye, hogy hasznos szerzés érdekében végzik az interpretációt; az örökségi eseményeket és helyeket leegyszerűsítik annak érdekében, hogy találkozzon a látogatók érdeklődésével, vagy jelentéktelenné teszik, trivializálják őket (*Urry*, 1990) Ez történik akkor is, amikor az interpretáció show-ba megy át, a múlt jelentős helyszíneit érdekes turisztikai tájakká alakítják át, ahol maga a bemutatás fontosabbá válik, mint a közvetíteni szándékozott üzenet.

A bemutatás/interpretáció eredete és fejlődése

A Közel-Kelet és Ázsia ókori vadászainak, halászáinak, kereskedőinek és kézműveseinek elbeszélései mellett az ókori görög városállamokban is voltak a település bemutatásával foglalkozó személyek (periegetes). A szóbeli bemutatáson kívül írott tájékoztatók és ismertetők is készültek. (*Puczkó-Rátz*, 2000, 121.) A későbbi görög, római filozófusok (pl. Arisztotelész, Demokritosz és Szókratész) magyarázatot adtak a természetfeletti jelenségek természetes okaira a tanítványaik számára. A kulturális örökség-interpretációk egyik korai előde a 16. és 19. század közötti Grand Tour-hoz kötődik, amelynek során Britannia és Európa nemes ifjai tanulmányi célokból járták be a kontinenst, hogy megtapasztalják a híres kulturális és történelmi helyszíneket, művészeti gyűjteményeket és egyetemeiket. Összehasonlították a különféle kultúrákat, gazdasági és társadalmi struktúrákat, konfrontálták a régi emlékeket a realitással. Műtárgyakat és szuveníreket vásároltak, felvendítették a velencei látképműfajt, amely az interpretáció korai formájának tekinthető. Rousseau, Byron, Goethe útleírásokban, költeményekben ecsetelték élményeiket.

A 19. században már nemcsak az értelem, hanem az érzelem is motiválta az utazásokat. A romantika a középkor felé fordult, keresetté válnak a kereszténység színhelyei. Chateaubriand, Lamartine és Delacroix és mások szép, illusztrált utazási könyveket adtak ki, ezek a szövegek, akvarellek, rajzok, fotók hozzájárultak, hogy rögzüljön egy hierarchia a legfontosabb meglátogató helyekről és szabályozták a magyarázat és az elemzés módját. E mozgalmakat, tartalmakat és üzeneteket – amelyekre hatással volt a vallás, filozófia, természettudomány, irodalom és a művészetek – az idők során tovább erősítették és csiszolták a felfedezések, találmányok, rekordok és a tudományos eredmények, így váltak a mai interpretáció alapjaivá. Európában a műkinsztrálásokkal tarkított múzeumügy és a nemzeti identitás harcai, patriotá előítéletek színezték át az épített örökség tanulmányozását, amely sokáig a látogató egyéni műveltségéhez kötődött.

A modernkori interpretációs gyakorlat elődei azok a „természeti idegenvezetések” is, amelyeket Észak-Amerika nyugati részén, a Sziklás Hegységben, valamint Új-Zéland és Ausztrália vidékein tartottak az 1800-as és a korai 1900-as években. Hamarosan elterjedt az épített, kulturális környezet bemutatása is. A régi épületeket, a múzeumokat és a régészeti helyszíneket is elértek a természeti vezetésekhöz hasonló intenzív interpretációs törekvések. (*Timothy és Boyd*, 2003, 196–197.) A 20. században az európai látogatók száma egyre nőtt, az államhoz tartozó történelmi emlékeknél biztosították a fogadást, a vezetést és a bemutatást. (*Patin*, 2005, 19.)

A modern turizmus a második világháború után alakult ki. Buszos utazásszervezők kulturális körutazásokat szerveztek, ismeretterjesztő vezetéssel, tehetősebb közönségnek. Magyarországon az idegenvezetés megbecsült szakmává vált. Az interpretáció fej-

A pécsi Ókeresztény Temető, a világörökség része, a belváros területén található, a helyi lakosság mindennapi élete azonban mégsem kapcsolódott szorosan össze az itt feltárt értékekkel. Ennek egyik oka lehetett az is, hogy a sírkamrák a föld alatt találhatók. Ahhoz, hogy a város lakói nyitottabbá, befogadóbbá váljanak a pécsi örökség-attrakciókkal szemben, a Pécs/Sopianae Örökség Közhasznú Társaság munkatársai – nagyformátumú vonzerőfejlesztés mellett – több programot kidolgoztak, és csatlakoztak nemzetközi kezdeményezésekhez is.

lődésének jelenlegi fázisát a fogyasztói társadalom intenzív és diverzifikált keresletéhez való alkalmazkodás, az örökségipar növekedése, a változó célok, interpretációs filozófiák és az interpretációs média új formái jelölik.

Egy nép és kulturális-természeti öröksége közötti kapcsolat a leggyakrabban olyan hagyományokban fejeződik ki, mint a népművészet, az elbeszélések, a népzene, az ételek, a kézművesség, s más tradicionális tevékenységek és cselekvések. Mindezek is az interpretáció hagyományos formáinak tekinthetők.

Az interpretáció funkciói

Oktatás

Az interpretáció a múlt demonstrálásával növeli a bemutatandó forrás megértését és megbecsülését, ha csak megéreztet is valamit abból, amit az interpretáló érez, egyfajta rácsodálkozást a történelmi környezet szépségére, változatosságára és komplexitására. (Nuryanti, 1997) Alapvető célja világszerte az oktatás és a művelődés.

Az interpretáció pedagógiai értéke formális és informális módon érvényesülhet. A formális oktatás alapvetően diákoknak szól, akik kötelező jelleggel, rögzített időtartamban, külső elismerésre és formális ismeretátadást várva, esetenként erőltetett figyelemmel reagálnak, céljuk az előrejutás, a siker. A történelmi helyszínek felkeresését elsősorban a történelem és a földrajz tantervbe építik be. A tanulmányi kirándulások legnépszerűbb kulturális örökségi helyszínei a történelmi épületek, múzeumok, színházak, kastélyok, technológiai központok. Jó lehetőség ez arra, hogy a diákok felismerjék, bensőségebben megismerjék a hely különösségét másokhoz képest, és használják a képzeletüket. Az iskolai célcsoportok friss közönsége a legfogékonyabb a helyszínek és a megőrzés iránt.

Az informális oktatás piaca nagyobb, mivel a legtöbb vakációs-turisztikai élménynek része az örökséglátogatás. Ebben az esetben a helyek jelentései és jelentősége nehezen lenne megragadható az interpretációs média segítségével nélkül. Az interpretációs programok vagy lehetőségek közönsége – a vizsgálatok szerint – élvezetesnek és gazdagító élménynek tartja a saját érdeklődésből szerzett tudást, ez a látogatásokat még jelentőségtelesebbé és érdekesebbé teszi. (Knudson és mtsai, 1995) Amint korábban láttuk, a „figyelmes” látogatók (érdeklődő, kíváncsi, éber résztvevők) hajlamosabbak arra, hogy tanuljanak, mint a „figyelmetlenek”, passzívak, akik nem tesznek fel kérdéseket és nem vesznek részt aktívan a vitákban. Az interpretáció eredményes lehet a figyelmes látogatói magatartás kiváltásában. (Stewart és mtsai, 1998) Történelmi helyszíneken végzett vizsgálatok alátámasztják, hogy a figyelmesebb örökséglátogatók – önkéntes részvétel, rugalmasabb tartózkodási idő keretében, külső kontroll és figyelmi kényszer nélkül, érdeklődésre, szórakozásra, kellemes időtöltésre beállítva is – sokat tanulnak az interpretáció révén.

Egy Prentice által 1998-ban, Discovery Point, Dundee, Scotlanban (a Discovery hajó otthona) végzett vizsgálat során a távozó látogatóknak olyan kérdéseket tettek fel, amelyekre a válasz a látogatásuk során kapott információkon alapult. A válaszolók többsége a hét kérdésből ötre adott helyes választ, és a helyesen válaszolók közül sokan a tudásukat az aktuális látogatásból nyerték, bár jelentős számban állították azt is, hogy már a látogatásukat megelőzően is ismerték a választ. Hasonlóképpen, Light 1995-ben négy, Wales-ben található ókori emlékműnél végzett felmérés során azt találta, hogy az összes örökségi helyszín-látogatók 92%-a érezte úgy hogy, tanult valamit a látogatás során. Ezek a látogatók számos olyan tesztkérdésre is helyesen válaszoltak, amelyek a bemutatott anyagon alapultak. (Ismerteti Timothy és Boyd, 2003, 198–199.)

A legtöbb örökségturista tanul valamit látogatásából. Motivációik, háttértudásuk, érdeklődésük a hely történelme iránt, valamint az interpretációs média használata és az arra irányuló figyelem, valamilyen szintű ismeretszerzést eredményez. Minél érdeklődőbb és tudásra vágyóbb a látogató, és minél jobb az interpretációs anyag bemutatása, annál hatékonyabb a tanulás. Sokak számára a tudásszomj a fő motiváció arra, hogy örökségi prezentációkat és helyszíneket látogassanak. Ez különösen a gyakori látogatókra igaz, míg a

rendszeretlenül és egyáltalán nem látogatók számára a tanulás általában is kevésbé fontos. (Thomas, 1989) Oktatási szempontból a múzeumlátogatók három csoportja tűnik ki: a magasan motivált látogatóknak egy csoportja, akik akarnak tanulni; egy kis csoport, akiknek van némi érdekük a tanulásban; egy nagyobb csoport, különböző fokú tanulási szándékkal, akiket azonban lehetne arra motiválni, hogy tanuljanak. (Light, 1995a, 129.)

Az interpretáció egy harmadik típusa a helyi közösségekre, a helybélieket körülvevő örökség megértésére (vagy annak pótlására) összpontosít. Ki más lenne alkalmasabb arra, hogy közvetítse az örökséget és a tapasztalatot a látogatók számára, mint akik minden nap az örökségben élnek és lélegznek? Ha olyan programokat kínálnak a helyi lakosoknak, amely gyarapítja tudásukat az örökségről, a lakosok ezt a tudást – alkalom adtán – meg fogják osztani a látogatókkal. Ez a fajta információcsere személyesebbé teszi a tapasztalatot, amelyet a látogatók magukkal visznek.

A pécsi Ókeresztény Temető, a világörökség része, a belváros területén található, a helyi lakosság mindennapi élete azonban mégsem kapcsolódott szorosan össze az itt feltárt értékekkel. Ennek egyik oka lehetett az is, hogy a sírkamrák a föld alatt találhatók. Ahhoz, hogy a város lakói nyitottabbá, befogadóbbá váljanak a pécsi örökség-attrakciókkal szemben, a Pécs/Sopianéi Örökség Közhasznú Társaság munkatársai – nagyformátumú vonzerőfejlesztés mellett – több programot kidolgoztak, és csatlakoztak nemzetközi kezdeményezésekhez is.

Az „Évezredek öröksége” műveltségi játék 2004 óta évente megrendezésre kerül. A modell-értékű kezdeményezés a szakma és a városi média bevonásával azt a célt tűzte ki, hogy, a pécsiek szeme előtt zajló, és a lakosok aktív részvételét is megkívánó játék a gyermekeket megismertesse lakóhelyük értékeivel, s a „pécsiség” érzését erősítse. A több hétig tartó forduló folyamán a résztvevők megtanulják, hogyan lehet felismerni a megőrzésre, védelemre érdemes értékeket, és miért fontos megőrizni, továbbadni azokat. A helyi közösség pedig tanul együtt élni történelmi, kulturális örökségével, melynek csak magját képezi az ókeresztény emlékek jelenléte. (Jankó, 2005)

A nyilvánosság előtt zajló feladatmegoldások során észrevétlenül is beépül a jövő generációiba a fenntartható fejlődés alapelve, fejlődik a kulturális kontinuitás biztosítására való hajlam. Másutt közvetlenebb módszerek is sikeresek.

A kanadai Banff Nemzeti Parkban egy örökségturizmus stratégiai programot fejlesztettek ki 1994-ben, amely arra tanította a közösség tagjait, hogy ők maguk váljanak a tudás „csatornájává”, hordozójává, s tudásukat meg tudják osztani a parklátogatókkal. Ezáltal képessé tették a helyi lakosokat arra, hogy együttműködjenek a turistákkal és tulajdonképpen a termék részévé váljanak. (Timothy és Boyd, 2003, 201–202.)

A helyi lakosok Banffban jól fogadták ezt az önkéntes programot, és számos üzlet is arra bízta a munkavállalóit, hogy vegyenek részt benne.

Ezek a példák arra mutatnak, hogy az oktatásnak nemcsak a látogatókat, hanem a helyi közösségeket is meg kell céloznia, akiknek gyakran szükségük van erre annak az örökségi környezetnek a megértéséhez, amelyben élnek. A szolgáltatók félre is érthetik a turisták igényeit, befolyásolhatják a nemzeti identitás képét, ahogy Thaiföld esete mutatja:

Az örökség prezentációját a thai turizmus szervezői a nemzeti történelem hivatalos változatának bemutatására használták fel, amely inkább a bennszülöttek számára volt értelmezhető és jelentős saját nosztalgikus érzelmeik és patriotizmusuk táplálására. A külföldi turisták így a turizmus más, Thaiföldön honos válfajait preferálják, míg az örökségből épp csak az útjukba esőt tekintik meg. (Kalocsai, 1998)

Entertainment – szórakozva tanulás

Az oktatás és a magas kultúra funkciója hosszú időn át annyira uralta az interpretáció gyakorlatát, hogy az öröm és az élvezet igénye fel sem merülhetett. Valójában az új muzeológia vette észre, hogy a múzeumi reprezentáció egyre inkább foglalkoztatja a kortárs társadalomtudatot, a kultúrtörténeti metaforakészlet pedig kereskedelmileg kihasználható, ha eltüntetik a szándékolt oktatási információt. (György, 2003, 130–131.) Ugyanakkor

még a kifejezetten szórakoztató prezentációknak is van valamilyen oktatási értéke, még ha az a tapasztalatnyújtásra és a látókörtágításra korlátozódik is. (Husz, 2005)

A szórakoztatás és a tanulás összeegyeztetésével megnő a helyszínek vonzereje. Schouten (1995, 260.) azt állítja, hogy az interpretáció az örökségi látogatásokat egyedi élményekké teheti, ha az UNIQUE elvét alkalmazzák. (Uncommon = nem mindennapi, Novelty = újdonság, Informative = információteli, Quality = minőség, Understanding = megértés és Emotions = érzelmek). Ennek a tapasztalatnak egy jelentős része a humor, amelyet néhány kutató különösen hatékonynak talált az oktatási és interpretációs kontextusban. (pl. Bruner, 1994). A humor fontos szerepet tölthet be az interpretáció számos formájában, ha a szellemességet lefordítják a külföldi látogatók számára. A humor felkelti a figyelmet, és érdekesebbé, részvételre alkalmassá, élvezhetővé teszi a tanulási környezetet. Bruner (1994, 410.) így élte át a személyes interpretáció egy szórakoztató módját:

Egyszer a helyreállított Mayflower-en, Plymouth-ban, láttam egy női idegenvezetőt, korabeli ruhában. Azt mondta nekem, hogy hosszú, fáradtságos utat tett meg az óceánon keresztül, elveszítette a férjét a hajóúton, és hogy magányosnak érzi magát ezen az óriási új vidéken. Aztán egyenesen a szemembe nézett, kacsintott, és én nem tudtam megmondani, vajon ez egy 1620-as évekbeli kacsintás volt-e vagy egy 1990-es évekbeli.

Az efféle megközelítés involválja és felszabadítja a látogatókat. Nem csupán leírja a történelmi eseményeket és embereket, hanem felkelt egy személyes érzést a történelem ama pillanatáról.

Az oktatás és a szórakoztatás közti potenciálisan nyereséges kapcsolat veszélye, ha a szórakoztatást túlzásba viszik. Ilyenkor – különösen magas technológia és tervezői média esetén – maga a médium válhat üzenetté. Kifizetődő lehet a „Disney hatás”, az erőltetett látvány megtapasztalása, amely a kellemes izgalmat hangsúlyozza az ismeret helyett.

A jó minőségű interpretáció működhet úgy, mint egy, az örökségi helyhez hozzáadott vonzerő, és adoptálható a termékfejlesztés egy formájaként, különösen események rekonstruálása esetében. Tipikus hagyományőrző rendezvény a Visegrádi Várjátékok, és a Savaria Történelmi Karnevál Szombathelyen.

Egy országos hadijátékon több száz ember szerepel, jó részük a környező országokból jön. Általában fél nap alatt gyakorolják be a cselekménysort, és újabb fél nap az előadás, amikor a közönségnek parádéznak. Van, hogy az adott kor hétköznapijait is bemutatják, lakomákat vagy dalnokversenyeket reprodukálnak. (Magyar Narancs, 2006, október 10)

A látogatók hajlamosak, hogy jobban érezzék magukat az ún. „esemény napokon”, mint a hagyományos napokon, és általában tovább maradnak, amikor egy rekonstrukció zajlik. A történelmi események interpretációjának egyik leghatékonyabb módja, amikor a közösség magukat a látogatókat is bevonja a rekonstrukciós folyamatba.

Észak Amerikában egy kis Maine nevű közösségben a látogatók maguk jelentkezhettek arra, hogy különleges események résztvevői legyenek. A turisták játsszák azoknak az embereknek a szerepét, akik elfoglalták a falut az 1700-as években. Korabeli házakban élnek, és egy teljes hétig dolgoznak, esznek és élnek a „múltban”, nagyon ritka és becses módon megtapasztalva a történelmet. (Risk, 1994, 325.)

Az oktató és szórakoztató interpretáció fokozza az örökségmegőrzés tudatosságát, tulajdonosi érzetet teremt, és felkelti a vágyat a múlt maradványainak fenntartható megőrzésére.

Az interpretáció, mint kommunikációs folyamat, sokféle eszköz segítségével mutatja be a vendégeknek a helyszínt, annak értékeit, jelentőségét. A bemutatás módszere és tartalma inspirálja és provokálja a vendégeket, miáltal képesek lesznek a helyszínről minél több információt befogadni úgy, hogy közben szórakoznak, és olyan élményeket szereznek, melyeket hosszú távon megtartanak emlékezetükben.

Irodalom

- A. Gergely András (2003): Az autenticitástól az identitásig: térségi turizmus Tunéziában. In Fejős Z. – Szijártó Zs. (szerk.): *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k*, Néprajzi Múzeum, Budapest. 180–198.
- Amirou, Rachid (2000): *Imaginaire du tourism culturel*. Presses Universitaires de France, Paris.
- Ashworth, G. J. – Tunbridge, J. E. (2000): *The Tourist-Historic City: Retrospect and prospect of managing the heritage city*. Pergamon, New York.
- Bókay Antal (1997): *Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Boniface, Priscilla – Fowler, Peter J. (1993): *Heritage and Tourism in 'the Global Village'*. Routledge, London.
- Bourdieu, Pierre (1978): A művészeti észlelés szociológiai elméletének elemei. In Józsa Péter (szerk.): *Művészetszociológia*. KJK, Budapest. 175–201.
- Böszörményi Nagy K. (2002): Az eredetiség értékesítése – manipuláció a turizmus irodalmában. *Kultúra és Közösség*, 3. 95–99.
- Brown, D. (1996): Genuine fakes. In Selwyn, T. (ed.): *The Tourist Image: Myths and myth makin gin tourism*. Wiley, Chichester. 33–48.
- Bruner, E.M. (1994): 'Abraham Lincoln as authentic reproduction: a critique of postmodernism', *American Snthropologist*, 2, 397–415.
- Butcher-Youngans, S. (1993): *Historic House Museums: A practical handbook for thier care, preservation, and management*. Oxford University Press, New York.
- Cohen, E. (1979): Rethinking the sociology of tourism. *Annals of Tourism Reseaech*, 6, 18–35.
- Cohen, E. (1988): Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15, 371–86.
- Csikszentmihályi Mihály (1997): *Flow = Az áramlat: A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 134.
- Dann, G. M. S. (1998): There's no business like old business": tourism, the nostalgia industry of future. In Theobald, W. F. (ed.): *Global Tourism*. Butterworth Heinemann, Oxford. 29–43.
- Dromard, Ch. (1999): 'A műemlékvédelem és a turizmus kapcsolata', *Turizmus Bulletin*, 1. 31–34.
- Gadamer, Hans-Georg (1960): *Igazság és módszer*. Gondolat Kiadó, Budapest. (1984)
- Gadamer, Hans-Georg (1994): A szép aktualitása, a művészet, mint játék, szimbólum és ünnep. In Bacsó Béla (szerk.): *A szép aktualitása*. T-Twins Kiadó, Budapest.
- Gasztronómiai időutazás (2006): Legendás lakomák. *Turizmus Panoráma*, 6, 24.
- György Péter (2003): *Az eltörölt hely – a Múzeum*. Magvető, Budapest. 39.
- Heller Á. (2001): Mi a művészet? *Kritika*, 12, 30–32.
- Herbert, D. T. (1995): Heritage as literary place. In Hervert, D. T. (ed.): *Heritage, Tourism and Society*. Mansell, London.
- Heritage Interpretation Policy* (2005) endorsed by the Heritage Council of the New South Wales Heritage Office Australia www.heritage.hsw.gov.au/doc-s/interpretationpolicy.pdf
- Husz Mária (2004): Kulturális turizmus – vágy és képzelet. In Bodó László (szerk.): *Semper movere*. FEEFI, Pécs. 169–178.
- Husz Mária (2005): A Mézumpától az oltárkiállításig és tovább. *Tudásmenedzsmet*, 2. 38–50.
- Jamal, T. B. – Hill, S. (2002): The home and the world: (post)touristic spaces of (in)autenticity. In Dann, G. M. S. (ed.): *The Tourist as a Metaphor of the Social World*. CABI, Wallingford. 77–108.
- Jankó A. (2005): Évezredek öröksége, műveltségi játéka. *Sopianae Krónika, az Örökség Ház hírlevele*. Pécs.
- Jauss, Hans Robert (1999): *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kalocsai Csilla (1998): Örökség, turizmus és világfalu. In Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus mint kulturális rendszer*. Néprajzi Múzeum, Budapest. 197–202.
- Kirschenblatt-Gimblett, B. (1998): *Destination Culture: Tourism, Museums and Heritage*. University of California Press, Berkeley.
- Knudson, D. M. – Cable, T.T. – Beck, L. (1995): *Interpretation of Cultural and Natural Resources*. State College, Pa: Venture.
- Light, D. (1995a): Heritage as informal education. In Herbert, D. T. (ed.): *Heritage, Tourism and Society*. Mansell, London. 117–45.
- Maquet, Jacques (2003): *Az esztétikai tapasztalat. A vizuális művészetek – antropológus szemmel*. Csokonai Kiadó, Budapest.
- McIntosh, A. J. – Prentice, R. C. (1999): Affirming authenticity: consuming cultural heritage. *Annals of Tourism Reseaech*, 26, 589–612.
- Moscardo, G. (2000): Cultural and heritage tourism: the great debates. In Faulkner, B. – Moscardo, G. – Laws, E. (eds): *Tourism int he 21st Century: Lessons from experience*. Continuum, London. 3–17.
- Nuryanti, W. (1996): Heritage and postmodern tourism. *Annals of Tourism Research*, 2, 249–60.
- Nuryanti, W. (1997): Interpreting heritage for tourism: complexities and contradictions. In Nuryanti, W. (ed.): *Tourism and Heritage Management*, Gadjah Mada University Press, Yogyakarta. 114–22.
- Patin, Valéry (2005): *Tourisme et patrimoine*. La Documentation Française, Paris.
- Platón (1984): Plato: Theätet. In *Sämtl. Werke*, 4. kötet. (1958) alapján W. F. Otto – E. Grassi, Rowohlt, Hamburg.
- Puczko L. – Rátz T. (2000): *Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsmet módszerei*. Geomédia Szakkönyvek, Budapest.
- Risk, P. (1994): People-based interpretation. In Harrison, R. (szerk.): *Manual of Heritage Management*, Butterworth Heinemann, Oxford. 320–30.
- Robb, J. G. (1998): Tourism and legends: archeology of heritage. *Annals of Torism Research*, 25, 579–96.
- Ryan, C. – Crotts, J. (1997): Carving and tourism: a Maori perspective. *Annals of Tourism Research*, 24, 898–918.

Schouten, F. F. J. (1995): Improving visitor care in heritage attractions. *Tourism Management*, 4, 259–61.

Schulze, G. (1992): A német szövetségi köztársaság kulturális átalakulása. In Wessely A. [szerk.] (1998): *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó, Budapest. 186–205.

Smith, K. Melanie (2003): *Issues in Cultural Tourism Studies*. Routledge, London and New York.

Stewart, E. J. – Hayward, B. M. – Devlin, P. J. – Kirby, V. G. (1998): The „place of interpretation: a new approach to the evaluation of interpretation. *Tourism Management*, 3, 257–66.

Tilden, F. (1977): *Interpreting Our Heritage*. University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Timothy, Dallen J. – Boyd, Stephen W. (2003): *Heritage Tourism*. Prentice Hall, London.

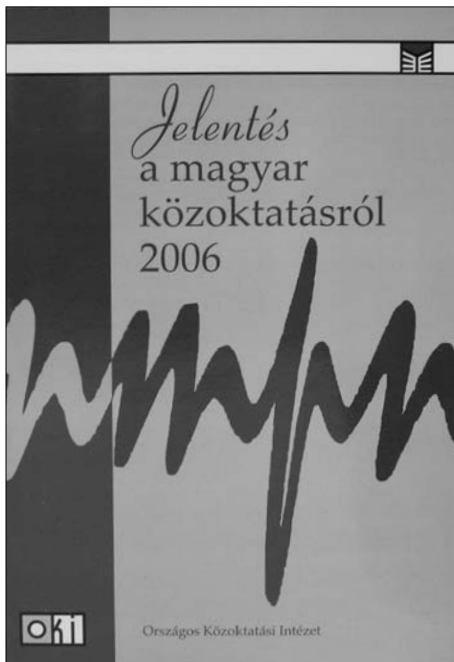
Urry, J. (1995): *Consuming Places*. Routledge, London.

Urry, John (1990): *The Tourist Gaze. Leisure and travel in Contemporary Societies*. Sage, London.

Ismerteti: Bódis Krisztina: Posztmodern turizmus. In Fejős Zoltán (szerk., 1998): *A turizmus mint kulturális rendszer*. Néprajzi Múzeum, Budapest. 194.

Wall, G. (1989): An international perspective on historic sites, recreation, and tourism. *Recreation Research Review*, 4, 10–14.

Wilhelm Gábor (2003): Az ősök földjén: japán etnoturizmus és az ajnu mozgalom. In Fejős Z. – Szijártó Zs. (szerk.): *Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k*. Néprajzi Múzeum, Budapest. 152–180.

Az OKI könyveiből